

Hermann Geissler fso

# **H. John Henry Newman**

## **De nieuwe kerkleraar**

Inleiding tot zijn leven en denken

uitgeverij  
**Betsaida**  
's-Hertogenbosch

# Inleiding

*‘Het kenmerk van een groot leraar in de Kerk lijkt mij te zijn dat hij niet alleen onderwijst door zijn denken en spreken, maar met zijn leven, omdat denken en leven elkaar doordringen en bepalen. Als dit het geval is, dan is Newman een van de grote leraren van de Kerk omdat hij zowel ons hart raakt als ons denken verlicht.’<sup>1</sup>*

Met deze woorden verwoordde kardinaal Joseph Ratzinger meer dan 30 jaar geleden hetgeen paus Leo XIV officieel heeft verkondigd: de heilige John Henry Newman is een kerkleraar.

Tijdens zijn lange leven (1801-1890) werd Newman vaak niet goed begrepen. Als anglicaan moest hij veel kritiek, spot en achterdocht verdragen omdat hij de *Church of England* in de geest van de kerkvaders wilde vernieuwen en zo steeds dichterbij het katholicisme kwam. Na zijn bekering liep hij herhaaldelijk aan tegen misverstanden en laster en werd hij zelfs enkele jaren verdacht van ketterij, omdat hij openlijk nadacht over nieuwe vraagstukken, en niet de taal van de klassieke, schoolse theologie sprak. Hij geloofde zelf dat hij geen theoloog was in de ware zin van het woord, omdat hij niet in scholastieke categorieën dacht en zich niet bezighield met de theorieën van andere theologen.<sup>2</sup>

---

<sup>1</sup> Joseph Ratzinger, *Newman gehört zu den großen Lehrern der Kirche*, in: Maria Katharina Strolz/Margarete Binder, *John Henry Newman - Lover of Truth*, Rome 1991, 146.

<sup>2</sup> Zie: Newman, *Letters and Diaries*, vol. XXIV, 212 e.v.

Hoewel hij in 1879 door Leo XIII tot kardinaal werd gecreëerd en stierf in de roep van heiligheid, trokken zijn geschriften aanvankelijk weinig aandacht. In het begin van de 20<sup>ste</sup> eeuw dachten enkele aanhangers van het modernisme dat ze konden verwijzen naar zijn denken.<sup>3</sup> Het was waarschijnlijk daarom dat hij enkele decennia lang nauwelijks erkend werd in de katholieke theologie. Het zijn pas de grote figuren zoals Romano Guardini, Erich Przywara, Edith Stein, Theodor Haecker, Henri de Lubac en Yves Congar die Newmans genie ontdekten en hielpen zijn inzichten ingang te doen vinden in de theologische debatten. Sterker nog: door de bemiddeling van belangrijke theologen werd Newmans denken ook opgepikt door het leergezag van de Kerk. Daarom noemde Ian Ker, de grootste expert van de Engelse bekeerling, hem de '*Vader van het Tweede Vaticaanse Concilie*'.<sup>4</sup>

De pausen van de afgelopen decennia hebben Newman op indrukwekkende wijze geëerd. '*Op een dag zal Newman kerkleraar zijn*', zou Pius XII tegen Jean Guitton hebben gezegd.<sup>5</sup> Johannes XXIII citeerde Newman al in zijn inaugurele encycliek van 29 juni 1959 en wees daarbij op zijn belang voor de bevordering van de eenheid onder de christenen.<sup>6</sup> Paulus VI sprak vaak over de actualiteit van Newman. In een toespraak op 7 april 1975 bevestigde hij dat Newman '*vandaag de dag een ster is geworden die steeds helderder straalt voor allen die op zoek zijn naar een duidelijke oriëntatie en een zekere richting*'.

---

<sup>3</sup> Zie ook: Henri Bremond, *Newman. Essai de biographie psychologique*, Paris 1906.

<sup>4</sup> Ian Ker, *Newman and the Fullness of Christianity*, Edinburgh 1993, 127.

<sup>5</sup> Jean Guitton, *Dialoghi con Paolo VI*, Milano, 1986, 146.

<sup>6</sup> Johannes XXIII, encycliek *Ad Petri Cathedram*, 29 juni 1959, deel III.

*in de onzekerheden van de moderne wereld – een wereld die hij zelf profetisch heeft voorspeld. Veel van de vragen die hij met wijsheid had behandeld, waren het onderwerp van debat en studie tijdens het Tweede Vaticaans Concilie. Maar niet alleen dat Concilie, ook de huidige tijd kan op een speciale manier gezien worden als het uur van Newman.’<sup>7</sup>*

Ook Johannes Paulus II benadrukte bij veel gelegenheden zijn affiniteit met de Engelse theoloog. Tijdens een bijeenkomst met Newmanvrienden op 27 april 1990 verklaarde hij: *‘Het mysterie van de Kerk is altijd de grote liefde gebleven in het leven van John Henry Newman. (...) Newmans geschriften geven een zeer duidelijk beeld van zijn onwrikbare liefde voor de Kerk als de voortdurende uitstorting van Gods liefde voor de mens in elke fase van de geschiedenis. Hij had een waarlijk geestelijke blik die alle zwakheden in het menselijke weefsel van de Kerk kon herkennen, maar net zo zeker het mysterie kon waarnemen dat achter onze uiterlijke blik verborgen ligt.’<sup>8</sup>*

Benedictus XVI had het voorrecht om Newman op 19 september 2010 in Engeland tot de eer der altaren te mogen verheffen. Tijdens een gebedswake, alsook tijdens de Mis van de zaligverklaring en tijdens de kersttoespraak van hetzelfde jaar, legde hij uit waarom Newman van buitengewoon belang is voor onze tijd. In Hyde Park in Londen, aan de vooravond van de zaligverklaring, zei hij: *‘Vandaag de dag dreigt intellectueel en moreel relativisme de ware fundamenteën van onze samenleving te ondermijnen en herinnert Newman ons eraan dat wij mensen (...) geschapen zijn om de waarheid te kennen en*

---

<sup>7</sup> Paulus VI, *Toespraak tot de deelnemers van het eerste symposium over kardinaal Newman in Rome, 7 april 1975.*

<sup>8</sup> Johannes Paulus II, *Toespraak tot de deelnemers van een symposium ter gelegenheid van de 100<sup>ste</sup> sterfdag van kardinaal John Henry Newman, 27 april 1990.*

*in die waarheid onze hoogste vrijheid en de vervulling van ons diepste menselijke verlangen te vinden. Kortom, we zijn voorbestemd om Christus te kennen, die zelf 'de Weg, de Waarheid en het Leven' is (Joh 14,6).'*<sup>9</sup>

Paus Franciscus verklaarde Newman op 13 oktober 2019 heilig. Daarnaast heeft hij in belangrijke brieven en toespraken herhaaldelijk zijn sympathie en waardering voor de Engelse kardinaal uitgesproken en de actualiteit van zijn denken en werken benadrukt.<sup>10</sup>

Als we kijken naar de invloed van Newman op de theologie, zijn niet-zichtbare aanwezigheid bij het Tweede Vaticaans Concilie en de grote waardering die hij geniet van de recente pausen, is het niet verwonderlijk dat er ten tijde van zijn heiligverklaring stemmen opgingen die hem zagen als een mogelijke kerkleer. <sup>11</sup> Ook invloedrijke mensen in de Kerk, zoals de Canadese kardinaal Marc Ouellet, namen deze suggestie over, zonder vooruit te willen lopen op het oordeel van de Kerk. <sup>12</sup> Deze kardinaal schreef in zijn groet aan de organisatoren van een internationale Newman-conferentie

---

<sup>9</sup> Benedictus XVI, *Toespraak bij de gebedswake aan de vooravond van de zaligverklaring van kardinaal John Henry Newman*, 18 september 2010.

<sup>10</sup> Zie: Franciscus, encycliek over het geloof *Lumen Fidei*, 29 juni 2013, 48; apostolische exhortatie over de verkondiging van het evangelie in de wereld van vandaag *Evangelii Gaudium*, 24 november 2013, 86; *Catechese tijdens de algemene audiëntie*, 31 mei 2017; *Toespraak tot de nieuwe bisschoppen die het afgelopen jaar zijn gewijd*, 14 september 2017; *Toespraak op de audiëntie voor studenten en docenten van de universiteit van Macerata*, 9 mei 2022.

<sup>11</sup> Zie bijvoorbeeld: Philippe Lefebvre/Colin Mason (eds.), *John Henry Newman. Doctor of the Church*, Oxford 2007.

<sup>12</sup> Zie: Marc Ouellet, *The significance of St. John Henry Newman for Catholic Theology*. Deze belangrijke toespraak, die op 12 oktober 2019 in het Vaticaan werd gehouden tijdens een symposium op de dag vóór de heiligverklaring, werd gepu-

# 1

## Getuige van het geloof: Newmans leven en denken

*'Ik heb niets van een heilige over me zoals iedereen weet (...) het is triest om te zeggen. Heiligen zijn geen literaire mensen, ze houden niet van de classici, ze schrijven geen verhalen. Ik ben misschien goed genoeg op mijn manier, maar het is niet de 'hoge norm'. (...) Het is genoeg voor mij om de schoenen van de heiligen te poetsen – als Sint-Filippus in de hemel al schoenpoets gebruikt.'*<sup>1</sup>

Zo schreef John Henry Newman toen hij hoorde dat iemand hem een heilige had genoemd.

Er is geen twijfel mogelijk: Newman was er zijn hele leven van overtuigd dat hij verre van christelijk volmaakt was. Maar op 13 oktober 2019 werd hij door paus Franciscus opgenomen in de gemeenschap van de heiligen. De weg daarheen was moeizaam. Veel anglicanen beschouwden hem als een verrader omdat hij zich had bekeerd tot de Kerk van Rome. Sommige katholieken konden hem niet begrijpen omdat hij zijn tijd vooruit was en onderwerpen behandelde die pas later in hun volle omvang begrepen werden. Zijn geschriften werden er soms zelfs van verdacht aan te leunen bij het modernisme. Maar tegelijkertijd werd Newman al tijdens zijn leven bewonderd als een briljant theoloog en schrijver, als een begaafd prediker en opvoeder, als een onconventionele herder en geestelijke vader voor

---

<sup>1</sup> Newman, *Briefe*, 124.

velen, als een moedige getuige van de waarheid, als een man met geweten en trouw aan de Kerk. Wie was Newman en wat zijn de belangrijkste kenmerken van zijn denken?<sup>2</sup>

## De eerste bekering

John Henry Newman werd op 21 februari 1801 in Londen geboren en op dezelfde dag in de *Church of England* gedoopt. Hij groeide op in een gezin van de middenklasse. Zijn vader John was een bankier en nogal liberaal op religieus gebied. Zijn moeder Jemima kwam uit een Franse hugenotenfamilie die naar Engeland was geëmigreerd. Door haar evangelische geloofsovertuiging liet ze haar oudste zoon John Henry en zijn vijf broers en zussen Charles, Francis, Harriet, Jemima en Mary al op jonge leeftijd kennismaken met de Heilige Schrift.

Op 7-jarige leeftijd werd John Henry door zijn vader naar een privéschool in Ealing gestuurd. Het werd al snel duidelijk dat hij niet alleen leergierig was, maar ook talent had: voor muziek, hij leerde viool spelen; voor organisatie, hij werd voorzitter van een schoolclub en voor journalistiek, hij publiceerde twee schooltijd-

---

<sup>2</sup> Tot de meest lezenswaardige biografieën behoren: Charles Stephen Dessain, *John Henry Newman. Anwalt redlichen Glaubens*, Freiburg 1980; Louis Bouyer, *Newman: Sa vie, sa spiritualité*, Paris 2009; Günter Biemer, *Die Wahrheit wird stärker sein. Das Leben Kardinal Newmans*, Frankfurt am Main 2009; Ian Ker, *John Henry Newman. A Biography*, Oxford 2010; Fortunato Morrone, *Con occhi di fede. L'avventura umana e credente di John H. Newman*, Assisi 2010; Juan R. Vélez, *Passion for Truth. The Life of John Henry Newman*, Charlotte 2012; Keith Beaumont, *Comprendre John Henry Newman. Vie et pensée d'un maître et témoin spirituel*, Le Coudray-Macouard 2015; Ignatius Harrison, *Saint John Henry Newman. His Life and Works*, London 2019.

schriften getiteld *'The Spy'* en *'The Anti-Spy'*. Vanuit religieus oogpunt had Newman als tiener echter geen stevige basis. Op 14-jarige leeftijd las hij auteurs die kritiek uitten op religie, waardoor hij steeds meer aan God ging twifelen. In zijn dagboek schreef hij over deze tijd: *'Ik herinner me (...) de gedachte dat ik deugdzaam zou willen zijn, maar niet religieus. Er was iets in het idee van dit laatste dat me niet beviel. Ook had ik me niet gerealiseerd wat voor zin het zou hebben om God lief te hebben.'*<sup>3</sup> De grote verleiding voor de jonge Newman was om iemand te worden die naar het goede streefde, maar die God, de bron van al het goede, verloor.

Te midden van deze innerlijke stormen beleefde hij een belangrijke omwenteling in zijn leven, zijn eerste bekering. De familie Newman was onverwacht in financiële moeilijkheden geraakt, omdat de bank van zijn vader tijdens de Napoleontische oorlogen, failliet was gegaan. John Henry verbleef daarom in de zomervakantie van 1816 op het internaat van de school. Gedurende die periode werd hij ziek en las hij het boek *The Force of Truth* van Thomas Scott. Dit boek raakte hem in het hart. Hij ontdekte een levend geloof in God en erkende tegelijkertijd de vergankelijkheid van aardse dingen. Dit geloof, zo meldde hij later, *'gaf me de mogelijkheid om afstand te nemen van de dingen die mij omringden en bevestigde mijn wantrouwen ten aanzien van de werkelijkheid van materiële dingen'*. Tegelijkertijd realiseerde hij zich dat er twee wezens waren *'die absoluut en vanzelfsprekend zijn: ikzelf en mijn Schepper'*.<sup>4</sup> Newman realiseerde zich existentieel dat God en zijn eigen ziel de allesbepalende realiteiten zijn – werkelijker en betekenisvoller dan de zichtbare dingen om ons heen. Het besef dat geloof met

---

<sup>3</sup> Newman, *Selbstbiographie*, 220.

<sup>4</sup> Newman, *Apologia*, 66 e.v.

waarheid te maken heeft en niet slechts met gevoel of gewoonte, zal Newmans levensweg op beslissende wijze karakteriseren.

Hij nam twee principes uit het boek van Thomas Scott over voor zijn leven: *'Heiligheid liever dan vrede'* en *'Groeï is het enige bewijs van leven'*.<sup>5</sup> Tegelijkertijd kwam hij al tot de innerlijke overtuiging dat het *'Gods wil was ongehuwd te blijven'*.<sup>6</sup>

In datzelfde jaar, 1816, las Newman een kerkgeschiedenis van Joseph Milner. Hij was *'bepaald enthousiast over de lange uittreksels van de heilige Augustinus en de andere kerkvaders'*; daarin ontdekte hij *'de religie van de eerste christenen'*.<sup>7</sup> Zijn waardering voor de kerkvaders is geworteld in deze literatuur. Natuurlijk was hij in die tijd fel gekant tegen de katholieke Kerk. Hij dacht – zoals velen in Engeland in die tijd – dat de paus de antichrist was.

Die eerste bekering deed Newman veranderen van een *gentleman* in een gelovige jonge man die naar heiligheid streefde, maar een diepe afkeer koesterde voor de paus en de katholieke Kerk.

### **Verantwoordelijkheidszin voor zielen**

Newman was pas 16 jaar oud toen hij zijn universitaire studie aan het *Trinity College* in Oxford begon. Hij wijdde zich intensief aan zijn studie en probeerde het licht van het geloof, dat hij had ontdekt als het middelpunt van zijn leven, te volgen. Na slechts drie jaar studeerde hij af en in 1822 werd hij professor aan het beroemde *Oriel College*. In die tijd besloot hij zijn leven volledig

---

<sup>5</sup> *Ibid.*, 68.

<sup>6</sup> *Ibid.*, 70.

<sup>7</sup> *Ibid.*, 69.